

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

*Тамара Чернадчук,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та
інформаційного права
Сумського національного аграрного
університету*

УДК 340.13

До питання правового регулювання інституту банківської інформації

В сучасних умовах глобалізації суспільного життя характерним є істотне підвищення значення інформації. Беззаперечним є те, що інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура та інформаційні технології значною мірою впливають на рівень і темпи соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку сучасної держави. В той же час, важливого значення набуває вдосконалення правового регулювання інформаційних відносин у сфері банківської діяльності, що пов'язано з стрімким розвитком суспільних відносин і, в першу чергу – ринкових. Все це зумовлює необхідність забезпечення правового захисту інформації в сфері обігу грошових коштів, зокрема при здійсненні банківських операцій. Відносини між банком та клієнтом в силу специфіки банківської діяльності мають довірчий характер. Клієнт не лише довіряє банку свої грошові кошти, а й потенційно допускає його до інформації про свій фінансовий

стан. Розголошення відомостей, що стосуються фінансового стану клієнта і особливо відомостей, що становлять банківську таємницю, може негативно вплинути на безпеку та репутацію клієнта банку, що підсилює необхідність чіткого державного регулювання інформаційної сфери банківської діяльності загалом і інституту банківської інформації зокрема. Поряд з цим, останнім часом спостерігається підвищений інтерес щодо доступу до банківської інформації з боку як окремих осіб, так і органів державної влади, що ставить під загрозу ефективність захисту банківської інформації, а також породжує недовіру до банківської системи загалом. Так, Всесвітнім економічним форумом опубліковано рейтинг країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2018, за даними якого Україна за показником надійності і довіри до банків посідає 123 місце із 137 країн [1]. У зв'язку з цим, набуває актуальності теоретичне осмислення даного питання, адже вирішення його

слугуватиме фундаментом для виявлення недоліків в означеній сфері, шляхів їх усунення, що, як наслідок, впливатиме на рівень довіри до банківських установ.

Окремі аспекти правового регулювання банківської діяльності загалом і інституту банківської інформації зокрема досліджували у своїх працях такі видатні вчені, як Д. О. Гетманцев, Т. А. Латковська, О. П. Орлюк, В. Д. Чернадчук та інші. Враховуючи їх вагомий вклад в розбудову банківського права, а також напрацювання українських науковців в сфері регулювання інституту банківської інформації, слід зазначити, що проблеми правового регулювання в означеній сфері залишаються до кінця не дослідженими.

Мета статті полягає у виокремленні та систематизації нормативно-правових актів, які є основоположними при здійсненні правового регулювання інституту банківської інформації.

При розгляді даного питання вважаємо за доцільне розпочати з характеристики понятійно-категоріального апарату, а саме з визначення змісту таких понять як «правове регулювання» та «банківська інформація», тим самим заклавши фундамент для подальших теоретичних досліджень. Окрім цього, наявність чітко визначених понять дозволить окреслити сферу відносин, які підлягають врегулюванню. Більше того, однозначність у розумінні певного правового явища дозволить виділити ознаки, що відокремлюватимуть його від інших наукових категорій.

Правова наука характеризується відсутністю єдності поглядів щодо розуміння правового регулювання, що обумовлено різноманітністю підходів до праворозуміння. Так, І. М. Шопіна у статті, присвяченій концептуальним підходам до визначення поняття правового регулювання, розглядає останнє з позиції інструментального, інституційного,

нормативно-юридичного та діяльнісного аспектів, відповідно до яких правове регулювання – це: частина (елемент) правового впливу держави на суспільні відносини за допомогою специфічних правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації права) з метою упорядкування, закріплення, охорони і розвитку суспільних відносин (теорія природного права); нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини, що здійснюється за як за допомогою спеціальних правових засобів, так і завдяки іншим правовим явищам, до яких належать правосвідомість, правова культура, принципи права (теорія позитивного права); процес, наслідками якого є здійснення цілеспрямованого правового впливу держави на суспільні відносини; здійснюване за допомогою спеціальних юридичних засобів упорядкування суспільних відносин, що включає їх юридичне закріплення, охорону, контроль за їх стабільністю та відновлення у випадку порушення; діяльність держави, її органів і посадових осіб, а також уповноважених на те громадських організацій щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві [2, с. 1059].

Водночас ознаками правового регулювання на думку О. Ф. Скакун є те, що воно: є різновидом соціального регулювання; дозволяє відносинам між суб'єктами набувати певної правової форми, яка має державно-владний характер, тобто в юридичних нормах держава вказує міру можливої та належної поведінки; має конкретний характер, тому завжди пов'язане з реальними відносинами; має цілеспрямований характер, тобто спрямоване на задоволення законних інтересів суб'єктів права; здійснюється за допомогою правових засобів, які забезпечують його

ефективність; гарантує доведення норм права до їх виконання [3, с. 307–308].

Що стосується поняття банківської інформації, то її можна розглядати як в широкому, так і вузькому розумінні. У широкому розумінні пропонується таке визначення банківської інформації. Банківська інформація – це будь-які відомості, безпосередньо або опосередковано пов'язані із банком, банківською діяльністю та банківською системою, які необхідні при прийнятті відповідного рішення банком або клієнтом. У вузькому розумінні, банківську інформацію можна розглядати як відомості про банк та його діяльність [4].

Переходячи безпосередньо до розгляду правового регулювання інституту банківської інформації, вважаємо за доцільне розпочати із нормативно-правового акту, положення якого мають найвищу юридичну силу в державі – Конституції України від 28 червня 1996 року. Так, ст. 32 Основного закону держави [5] встановлює заборону збирання, зберігання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, за винятком випадків, передбачених законом.

Окрім Конституції України, важливу роль у розрізі даного питання відіграють міжнародно-правові акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, серед яких варто виділити Конвенцію про відмівання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом [6] від 8 листопада 1990 року, яка зобов'язує сторони вживати законодавчі та інші заходи, необхідні для уповноваження її судів або інших компетентних органів видавати розпорядження про надання банківських документів або про їх вилучення та не ухилятися від цього на підставі банківської таємниці.

У рамках міжнародного співробітництва вказана Конвенція забороняє сторонам посилаючись на банківську таємницю як на підставу для

відмови у будь-якому співробітництві згідно зі ст. 18 зазначеного міжнародного документу, а також передбачає можливість у разі розкриття банківської таємниці санкціонувати прохання про співробітництво суддею або іншим судовим органом.

Наступний рівень в ієрархії правового регулювання інституту банківської інформації утворюють нормативно-правові акти, які відповідно до Наказу Міністерства юстиції України «Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів у Міністерстві юстиції України та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів» від 12 квітня 2005 року визначені як офіційні документи, прийняті уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній законом формі та порядку, які встановлюють норми права для неозначеного кола осіб і розраховані на неодноразове застосування [7].

Так, Закон України «Про інформацію» [8] від 2 жовтня 1992 року розкриває правові основи щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, де серед інших видів інформації можна виділити безпосередньо банківську інформацію. Разом з тим, слушним є зауваження Д. С. Савченко з приводу ст. 21 вказаного закону, яка визначає інформацію з обмеженим доступом, до якої належить конфіденційна, таємна та службова інформація. У свою чергу, різні галузі права відносять до інформації з обмеженим доступом інші види інформації, серед яких є і банківська інформація [9, с. 386]. Закон України «Про Національний банк України» [10] від 20 травня 1999 року, згідно з яким однією з функцій вказаного банку є здійснення методологічного забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю. Крім того, вказаний акт законодавства у розділі XII окрес-

лює повноваження центрального банку України щодо банківської інформації у частині організації грошово-кредитної та фінансової статистики. Також нормами ст. 66 встановлена заборона розголошення банківської таємниці службовцями такого банку. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [11] від 7 грудня 2000 року визначає структуру банківської системи, а також засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків. При цьому правовому регулюванню банківської таємниці присвячена глава 10 зазначеного нормативно-правового акту, в якій окреслено зміст поняття банківської таємниці, виокремлено перелік відомостей, що становлять таку таємницю, передбачено обов'язок збереження банківської таємниці та порядок її розкриття, а також врегульовано питання щодо надання інформації про рахунки боржників. Функціонування даного рамкового закону сприяє створенню механізму, який є запорукою належного зберігання інформації, що становить банківську таємницю. Кримінальний кодекс України [12] від 5 квітня 2001 року встановлює відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231), розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232) тощо. В свою чергу, Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [13] від 14 жовтня 2014 року забезпечує взаємодію правоохоронних органів і банків щодо отримання від останніх документів або інформації, що становлять банківську таємницю. Дане положення знайшло своє відображення у спеціалізованих законах, що стосуються діяльності окремих правоохоронних органів – Служби безпеки України, Національного антикорупційного

бюро України тощо. Відповідно Закон України «Про валюту і валютні операції» [14] від 21 червня 2018 року регулює окремі аспекти інституту банківської інформації. Зокрема, вказаний нормативно-правовий акт дозволяє часткове розкриття банківської таємниці, тим самим дещо змінює правила її розкриття.

Особливе місце в системі чинного законодавства, що регулює інститут банківської інформації, відводиться підзаконним нормативним актам, норми яких конкретизують положення законів чи заповнюють прогалини правового регулювання. Означені акти пропонуємо класифікувати на дві групи: підзаконні акти, що регулюють питання банківської інформації з обмеженим доступом; підзаконні акти, що містять інформацію з відкритим доступом та стосуються надання банківської інформації щодо окремих операцій і послуг банку.

Відповідно до першої групи слід віднести: по-перше, Постанову Правління Національного банку України «Про затвердження правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» від 14 липня 2006 року [15], яка окрім загальних положень, містить норми, що деталізують порядок зберігання, захисту, використання інформації, що містить банківську таємницю, а також визначають порядок і межі розкриття такої інформації, вилучення (виїмки) речей і документів, які містять вказаний вид інформації. Окреме місце відводиться особливостям розкриття банківської таємниці центральному банку України та уповноваженому органу в цій сфері. Саме вказаний підзаконний акт найбільш детально врегульовує питання щодо інформації, пов'язаної з банківською таємницею як одного з видів банківської інформації. По-друге, Постанову Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській сис-

темі України» від 28 вересня 2017 року [16], основна мета якої полягає в удосконаленні вимог до захисту інформації в інформаційних системах банків, зокрема і банківської інформації, шляхом запровадження системи управління інформаційною безпекою, налаштування криптографічного захисту банківської інформації, проведення основних і додаткових заходів забезпечення безпеки інформації.

Не вдаючись до детального аналізу другої групи підзаконних актів, лише стисло зазначимо їх перелік: Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження тарифів на послуги (операції), що надаються (здійснюються) Національним банком України» (2003 р.), «Про затвердження Положення про проведення Національним банком України операцій з купівлі-продажу іноземної валюти на умовах «своп» (2016 р.), «Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні» (2017 р.), «Про затвердження Правил розрахунку банками України загальної вартості кредиту для споживача та реальної річної процентної ставки за договором про споживчий кредит» (2017 р.), «Про затвердження Інструкції про порядок валютного нагляду банків за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів» (2019 р.), «Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті» (2019 р.) та інші. Тобто банківська інформація з відритим доступом може стосуватися кредитних, розрахункових, валютних, касових операцій та різноманітних фінансових послуг.

Також в аспекті розгляду даного питання варто звернути увагу на узагальнення Верховного суду України як елементу суддівської правосвідомості та розсуду. Так, Судова практика розгляду справ про розкриття банками інформації, яка міс-

ить банківську таємницю щодо юридичних та фізичних осіб [17] від 21 грудня 2009 року на підставі аналізу статистичних даних та чинного законодавства узагальнює положення щодо правового режиму інформації, яка містить банківську таємницю, підстав, правил її розкриття, регулює питання щодо підсудності, юрисдикції та видів провадження означеної категорії справ, визначає зміст заяви та деякі аспекти відкриття провадження та призначення справи до розгляду та її безпосереднього розгляду, й інші питання, пов'язані з ухваленням і оскарженням рішення щодо інформації, яка містить банківську таємницю.

Однак не зважаючи на чисельність нормативно-правової бази, за допомогою якої здійснюється правове регулювання інституту банківської інформації, та її постійне оновлення, таке регулювання залишається недосконалим. Зокрема, мова йде про застарілість окремих положень законодавства та їх невідповідність вимогам міжнародних правових актів чи суперечливість положень одного акту положенням іншого. До цих проблем ще й додається відсутність законодавчого визначення банківської інформації, що призводить до неточності та неоднозначності розуміння змісту окремих нормативно-правових актів і помилковим віднесенням певної інформації до банківської.

Враховуючи це, до загальних напрямів підвищення ефективності правового регулювання інституту банківської інформації доцільно віднести:

закріплення на законодавчому рівні дефініції банківської інформації з метою відмежування її від інших видів інформації та полегшення праворозуміння;

приведення у відповідність акти національного законодавства міжнародним;

здійснення глибинного аналізу норм права в означеній сфері з подальшим усуненням суперечливості

чи дублювання положень одного акту положенням іншого.

Таким чином, можна констатувати про наявність значної кількості нормативно-правових актів, що регулюють відносини в означеній сфері, які, у свою чергу, поділяються на такі, що регулюють питання банківської інформації з обмеженим доступом й ті, що містять інформацію з відкритим доступом та стосуються надання банківської інформації щодо окремих операцій і послуг банку, а також узагальнення судової практики. При цьому, слід зазначити, що кількісне регламентування інституту банківської інформації маючи досить

високий рівень, однак не вирішує низку існуючих прогалин в правовому регулюванні інституту банківської інформації. Отже, потреба в його якісному вдосконаленні залишається актуальною. Відповідно якісне правове регулювання інституту банківської інформації сприятиме зміцненню довіри до національної банківської системи й механізму захисту банківської таємниці як одного з видів банківської інформації, а також забезпечить налагодження взаємодії щодо обміну банківською інформацією між банками й іншими органами державної влади.

Список використаних джерел

1. *The Global Competitiveness Report 2017–2018* / by ed. K. Schwab. Geneva, 2018. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>.
2. *Шопіна І. М.* Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. Форум права. 2011. № 2. С. 1055–1061.
3. *Скакун О. Ф.* Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник. Харьков: Эспада, 2005. 840 с.
4. *Чернадчук Т.О.* Правове регулювання інформаційних відносин в сфері банківської діяльності: дис. ... канд. юрид наук : 12.00.07 / Чернадчук Тамара Олександрівна. – З., 2012. – 224 с.
5. *Конституція України*: Закон України за станом на 21 лютого 2019 р./ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4976> (дата звернення: 14.04.2019).
6. *Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 р.* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029 (дата звернення: 14.04.2019).
7. *Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів у Міністерстві юстиції України та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів*: Наказ Міністерства юстиції України станом на 08 квітня 2019 року № 34/5. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-05>(дата звернення: 14.04.2019).
8. *Про інформацію*: Закон України за станом на 01 січня 2017 р./ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 14.04.2019).
9. *Савченко Д. С.* Світові тенденції до захисту банківської таємниці в контексті формування інформаційного суспільства. Молодий вчений. 2017. № 8 (48). С. 384–389.
10. *Про Національний банк України*: Закон України за станом на 07 лютого 2019 р./ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 14.04.2019).
11. *Про банки і банківську діяльність*: Закон України за станом на 09 лютого 2019р./Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 14.04.2019).

12. *Кримінальний кодекс України*: Закон України за станом на 09 лютого 2019р./Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.04.2019).

13. *Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення*: Закон України за станом на 24 листопада 2018 р./ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (дата звернення: 14.04.2019).

14. *Про валюту і валютні операції*: Закон України за станом на 21 червня 2018р./Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> (дата звернення: 14.04.2019).

15. *Про затвердження правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці*: Постанова Правління Національного банку України за станом на 07 лютого 2019 р. /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0935-06> (дата звернення: 14.04.2019).

16. *Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України*: Постанова Правління Національного банку України за станом на 28 вересня 2017 р. /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-17>. (дата звернення: 14.04.2019).

17. *Судова практика розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю щодо юридичних та фізичних осіб*: Узагальнення Верховного суду України за станом на 21 грудня 2009 р. /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003700-09>(дата звернення: 14.04.2019).

Чернадчук Т. О. До питання правового регулювання інституту банківської інформації

Стаття присвячена питанням правового регулювання інституту банківської інформації. Виокремлено підходи до визначення поняття правового регулювання та виокремлено його ознаки. Розкрито зміст і види банківської інформації. Розглянуто джерела правового регулювання інституту банківської інформації відповідно до їх місця в системі національного законодавства. У зв'язку з цим визначено загальні проблеми в означеній сфері та напрями підвищення ефективності правового регулювання. Зроблено висновок про актуальність якісного вдосконалення правового регулювання інституту банківської інформації на підставі узагальнення джерел такого регулювання.

Ключові слова: банківська інформація, банківська таємниця, інститут банківської інформації, нормативно-правові акти, правове регулювання.

Чернадчук Т. А. К вопросу правового регулирования института банковской информации

Статья посвящена вопросам правового регулирования института банковской информации. Выделены подходы к определению понятия правового регулирования и выделены его признаки. Раскрыто содержание и виды банковской информации. Рассмотрены источники правового регулирования института банковской информации в соответствии с их местом в системе национального законодательства. В связи с этим определены общие проблемы в указанной сфере и направления повышения эффективности правового регулирования. Сделан вывод об актуальности качественного

совершенствования правового регулирования института банковской информации на основании обобщения источников такого регулирования.

Ключевые слова: банковская информация, банковская тайна, институт банковской информации, нормативно-правовые акты, правовое регулирование.

Chernadchuk T. To the question of legal regulation of the institute of banking information

The article is devoted to issues of legal regulation of the Institute of Banking Information. The approaches to the definition of the concept of legal regulation are singled out and its features are distinguished. The content and types of banking information are disclosed. The sources of legal regulation of the Institute of banking information according to their place in the system of national legislation are considered. In this connection, the general problems in the identified sphere and directions of increase of efficiency of legal regulation are determined. The conclusion is made about the relevance of qualitative improvement of the legal regulation of the Institute of Banking Information on the basis of generalization of sources of such regulation.

Key words: banking information, bank secrecy, institute of banking information, legal acts, legal regulation.